

ABSTRACT

Vitalii Bondarchuk, Inna Bosak. Pre-trial investigation of criminal offences committed by foreigners and stateless persons. Given the statistical data published on the official website of the Prosecutor General's Office, the share of criminal offences committed by foreigners or stateless persons or with their participation in the overall structure of Ukrainian crime is relatively small, but their investigation has its own peculiarities. Thus, the article analyses a number of scientific works and current legislation with a view to defining the theoretical and legal framework for pre-trial investigation of criminal offences committed by foreigners and stateless persons.

The author notes that in Ukraine, the legal status of foreigners and stateless persons is determined by the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine, and international treaties of Ukraine. If an international treaty of Ukraine establishes rules other than those provided for in the Law of Ukraine "On the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons", the rules provided for in such an international treaty of Ukraine shall apply.

It is determined that the peculiarity of the stage of criminal proceedings initiation involving foreign citizens and stateless persons is that at the stage of criminal proceedings initiation it is necessary to establish as soon as possible the identities of all foreign citizens and stateless persons who are somehow involved in the criminal offence committed, as well as the circumstances of the criminal offence.

In addition, the author identifies the main forms of international cooperation in the field of combating crime, in particular: mutual legal assistance; extradition of individuals who have committed criminal offences for prosecution or execution of a sentence; transfer of persons sentenced to imprisonment for further serving their sentence in the State of their citizenship or permanent residence; exchange of experience of law enforcement agencies of different States in the fight against international crime; provision of expert and consultative services, etc.

Keywords: *pre-trial investigation, international cooperation, foreigner, stateless person, forms of international cooperation.*

УДК 343.13

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-168-180

Андрій ГАБРЕЛЯН[©]
кандидат
юридичних наук,
докторант
(Міжрегіональна
академія
управління
персоналом,
м. Київ, Україна)

Олександр ЧЕПЕЛЬ[©]
аспірант
(Державний
податковий
університет,
м. Ірпінь
Київської обл.,
Україна)

СИСТЕМА ПРАВ СВІДКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Виконано аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства України з питань прав такого учасника кримінального процесу, як свідок. Визначено, що свідок в кримінальному процесі посідає особливе місце, оскільки саме цей суб'єкт є одним з основних носіїв доказової інформації. Досліджено систему прав свідка за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Визначено проблемні аспекти реалізації прав свідка в кримінальному провадженні. Сформульовано пропозиції з удосконалення чинного законодавства, а саме: викласти п. 5 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «5) користуватися нотатками і документами під час давання показань»; викласти п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «7) ознайомлюватися з

© А. Габрелян, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9337-7920>
kashkinlaw@gmail.com

© О. Чепель, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-7341-4599>
13.01@dpu.edu.ua

протоколом допиту, та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноруч робити такі доповнення і зауваження або власноруч викладати показання у протоколі допиту»; доповнити ч. 2 ст. 66 КПК України пунктом 10 такого змісту: «оскаржувати процесуальні рішення, дії чи бездіяльність суду, слідчого судді, прокурора, слідчого»; включити до КПК України норму, яка б зобов'язувала суб'єкта проведення допиту забезпечити свідка адвокатом; наділити свідка правом заявляти відвід перекладачеві у разі його некомпетентності; зобов'язати суб'єкта проведення допиту ініціювати правозабезпечувальні правовідносини; створити спеціалізований орган з питань виконання заходів захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, свідок, права, допит.

Постановка проблеми. Забезпечення прав і законних інтересів особистості має важливе значення для всіх суб'єктів, які беруть участь у кримінальному процесі. До них, разом із обвинуваченим, підозрюваним, потерпілим, адвокатом тощо, належить і свідок, який наділяється цілим комплексом прав та обов'язків.

Обов'язки свідка, як елемент його правового статусу, відіграють головну роль у досягненні мети залучення цього суб'єкта до кримінального процесу. Водночас встановлення відповідних меж певного виду необхідної поведінки здатне певним чином утримати на одному рівні інтереси держави та людини у сфері публічного права. І найбільш потужним потенціалом в цьому механізмі наділені такі складові правового статусу суб'єкта правовідносин, як права. Саме передбачені правом можливості мають властивість утримувати баланс між вповноваженими органами і посадовими особами та іншими суб'єктами кримінального процесу [2, с. 83]. Лише той свідок, який наділений достатніми правами, може успішно виконувати покладені на нього обов'язки, пов'язані з даванням показань.

Ознайомлення із змістом КПК України дає підстави стверджувати, що він певною мірою врахував і висловлені в юридичній літературі побажання, зокрема щодо розширення обсягу процесуальних прав свідка. Водночас зміст КПК України засвідчує і те, що є необхідність в подальшому удосконаленні процесуального статусу свідка.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Останніми роками в наукових виданнях опубліковано низку статей, де розглядалися окремі права й обов'язки свідка, їх зміст і дискусійні моменти. Окремі аспекти участі свідка в кримінальному процесі висвітлювались у працях: О. Белькової, В. Заборовського, Т. Закревської, Д. Карева, Л. Карнеєвої, В. Стрёмовського, М. Строговича, Ю. Грошевого, В. Зеленецького, Г. Кожевнікова, М. Шумила, Ю. Яновича тощо.

Метою статті є аналіз системи прав свідка в кримінальному процесі, визначення проблем реалізації прав свідка, пошук шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Процесуальне становище свідка містить у собі комплекс прав, які порівняно з раніше чинним кримінальним процесуальним законодавством стали загалом, більш різноманітними. Свідок отримав значний обсяг прав, які сприяють виконанню ним покладених на нього обов'язків. Однак важливо зазначити, що свідок не повинен мати прав, притаманних іншим учасникам кримінального процесу, оскільки він, по суті, є особою, яка, здебільшого, не має особистої зацікавленості в результатах провадження; його основний інтерес полягає в дотриманні його прав та свобод. Наголосимо, що свідок, як і будь-який інший учасник кримінального процесу, наділений загальними правами людини, але в цьому дослідженні ми обмежимося аналізом лише тих прав, які є елементом його процесуального статусу учасника кримінального процесу.

Згідно з ч. 1 ст. 66 КПК України свідок в кримінальному процесі наділений такими правами:

1. Право свідка знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується.

Перед початком допиту свідка необхідно провести ретельну й чітко структуровану процедуру, яка покликана гарантувати дотримання його конституційних та процесуальних прав, а також забезпечити повну ясність щодо ситуації, яка стала підставою для виклику особи на допит як свідка. Зазначена процедура відіграє важливу роль у встановленні справедливості та забезпеченні прозорості всього кримінального процесу. Свідок як одна з ключових фігур у кримінальному процесі повинен чітко усвідомлювати свої права та обов'язки перед тим, як відповідати на поставлені йому запитання. У межах зазначеної процедури свідку мають роз'яснити його права та

повідомити про кримінальне провадження.

Право свідка знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується, частково реалізується під час отримання свідком повістки про виклик. Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 137 КПК України в повістці повинно бути зазначено найменування (номер) кримінального провадження, в межах якого здійснюється виклик. Отже, право свідка знати, в якому кримінальному провадженні він допитується, реалізується ще до прибуття на допит. Щодо права свідка знати, у зв'язку з чим він допитується, то воно реалізується під час роз'яснень, які здійснює суб'єкт проведення допиту. Зазвичай такими особами є слідчий або прокурор, на яких покладено обов'язок роз'яснення свідку суті ситуації та фабули кримінального правопорушення, які спричинили його виклик.

Реалізація права свідка знати, у зв'язку з чим він допитується, допомагає свідкові краще розуміти, які саме аспекти розслідування цікавлять слідчого, прокурора, та на збір яких доказів вони розраховують. Розуміння свідком важливості проведення допиту сприятиме отриманню слідчим, прокурором усіх відомостей щодо відомих свідку обставин, що підлягають доведенню під час кримінального провадження. Крім того, звичною є ситуація, коли свідок під час досудового розслідування переходить у статус підозрюваного, обвинуваченого. Інакше кажучи, на практиці свідок, фактично, розцінюється особою, яка проводить допит, як потенційний підозрюваний, не маючи при цьому правового статусу останнього. Тож, незважаючи на те, що згідно з п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України показання свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим, у цьому кримінальному провадженні повинні визнаватись недопустимими доказами, вони використовуються слідчим під час побудови криміналістичних версій та планування розслідування. Слідчий має право використовувати будь-які отримані ним під час здійснення слідчих (розшукових) дій відомості у процесі формування версій та виведенні наслідків із певної версії. Це важлива частина процесу розслідування, яка надає слідчому можливість розглянути подію кримінального правопорушення з різних позицій.

Вітчизняний кримінальний процес прагне до справедливості й об'єктивності, тому свідок також наділений правом відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї. Але реалізувати це право він зможе лише в тому випадку, якщо буде повідомлено, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується.

Якщо слідчий, прокурор не виконує свого обов'язку з надання свідку необхідної інформації, то останній має законне право відмовитися давати відповіді на поставлені йому запитання, зміст та призначення яких залишаються для нього незрозумілими. Якщо ця причина буде в основі відмови від давання показань, то свідок не буде нести кримінальну відповідальність, передбачену ст. 385 КК України. Важливо, щоб у протоколі допиту питання, які ставляться свідкові, фіксувалися дослівно, зазначався факт відмови від давання показань, вказувалася причина відмови (наприклад, відмова слідчого пояснити, у зв'язку з чим було поставлено питання). Це сприяє підтримці прозорості й чесності в межах кримінального процесу, а в подальшому може допомогти свідку захистити себе в суді, якщо стосовно нього буде відкрито кримінальне провадження за ст. 385 КК України.

2. Право свідка користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката.

Згідно зі ст. 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [8]. Закріплене в Основному законі право кожної особи на отримання професійної правничої допомоги (право на допомогу адвоката) стало однією з передумов наділення свідка правом користуватися під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката.

Одним із суттєвих аспектів будь-якого права, наданого свідку, є можливість ним своєчасно скористатися. Проте реалізація свідком свого права на правничу допомогу зустрічається на практиці з серйозними перешкодами. При цьому треба вказати на одну з особливостей механізму забезпечення реалізації прав свідка: права особи, згідно з ч. 3 ст. 224 КПК України, роз'яснюються їй перед проведенням допиту. Отже, про своє право на допомогу адвоката свідок, зазвичай, дізнається безпосередньо перед початком свого допиту. При цьому незрозуміло – як треба вчиняти, коли свідок, дізнавшись про своє право, не має змоги ним скористатися, оскільки заздалегідь, з цілком зрозумілих причин,

не запросив адвоката. У такій ситуації може виникнути обгрунтована потреба в перенесенні слідчої (розшукової) дії на пізніший термін для того, щоб свідок міг скористатися своїм правом, але КПК України не передбачає такої змоги. При цьому законодавець передбачив настання кримінальної відповідальності свідка за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду (ч. 1 ст. 67 КПК України, ст. 385 КК України). Випадки, коли свідок може не давати показання, визначені у ч. 1 ст. 63 Конституції України та п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України. Їх перелік не передбачає відмову від давання показань в разі неможливості особою скористатись правовою допомогою адвоката у зв'язку з тим, що вона отримала відповідні роз'яснення перед початком допиту. З огляду на конструкції норм КПК України можна констатувати, що свідок не має права скористатись від покладеного на нього обов'язку, у тому числі, якщо він вважає своє право скористатись правовою допомогою адвоката порушеними.

Схожа ситуація виникає, якщо обставини справи вимагають негайного проведення допиту, включно з виїздом слідчого, прокурора на місце скоєння кримінального правопорушення чи інше місце перебування свідка, коли свідок повинен дати показання, не чекаючи прибуття адвоката.

Вихід із зазначених вище ситуацій вбачається в необхідності внесення відповідних змін до КПК України, а саме: включення до нього норми, яка б зобов'язувала суб'єкта проведення допиту забезпечити свідка адвокатом. Якщо свідок відмовляється від призначеного адвоката, то отримані під час допиту свідка показання треба вважати допустимим доказом. Відмова від давання показань неприпустима і повинна мати своїм наслідком кримінальну відповідальність згідно зі ст. 385 КК України.

3. Право свідка відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї.

З урахуванням ролей, які відведені тим чи іншим учасникам кримінального процесу, законодавство встановило спеціальні норми, які не лише забезпечують діяльність цих суб'єктів, а й гарантують захист їх моральних та етичних цінностей. Окрема система таких норм кримінального процесуального права називається «імунітетом свідка», яка спрямована на можливість для громадян не свідчити проти себе, своїх близьких родичів та членів сім'ї.

Імунітет свідка є однією з важливих гарантій, що забезпечують захист прав та законних інтересів осіб, які є свідками у кримінальному процесі. Наявність у законодавстві правил, які забезпечують імунітет свідків, безумовно, свідчить про демократичний характер вітчизняного кримінального процесу. Імунітет свідка не лише захищає права та інтереси свідка, а й перешкоджає зловживанням з боку осіб, які ведуть розслідування, захищаючи при цьому права та законні інтереси близьких родичів свідка та членів його сім'ї.

Зміст імунітету свідка, який має дуже важливе моральне наповнення, викладений у п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України і являє собою право особи відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 цього Кодексу не підлягають розголошенню [8]. Це положення відповідає ст. 63 Конституції України.

Ще задовго до ухвалення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року вітчизняний законодавець на конституційному рівні передбачив, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ч. 1 ст. 63 Конституції України [7]). Зазначена конституційна норма знайшла своє відображення в ст. 18 КПК України, згідно з якою: 1. Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. 2. Кожна особа має право не говорити нічого стосовно підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права. 3. Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення [8].

Свідок, користуючись правом на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, може відмовитись відповідати на запитання, відповіді на які містять

інформацію про вчинення ним або його близьким родичем діяння, за яке встановлений будь-який з видів юридичної відповідальності, чи інформацію, що становить таємницю особистого життя. При цьому поставлене запитання та відповідь свідка, в якій останній відмовляється на нього відповідати, посилаючись на своє право на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, повинні бути занесені до протоколу слідчої дії. Крім того, свідок, який використовує назване право, має документально довести факт родинних стосунків з особою, показання щодо якої він відмовляється давати [1, с. 126]. Зазначимо, що КПК України містить перелік всіх осіб, які належать до членів сім'ї чи близьких родичів особи-свідка. Цими особами, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України є: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Крім того, законодавець надає свідку право відмовитися давати показання стосовно тих обставин, щодо яких в законі є пряма заборона. Зазвичай ці обставини пов'язані з професійною діяльністю свідка, інформацією, яка має конференційний або таємний характер.

4. Право свідка давати показання рідною або іншою мовою, яку він добре знає, і користуватися допомогою перекладача.

Відповідно до Конституції, в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом (ст. 10). Ця конституційна норма має особливе значення під час розгляду статусу свідка в кримінальному процесі, оскільки головним завданням свідка є давання правдивих показань (усних або письмових), завдяки яким у кримінальному провадженні виникає можливість встановлення істини. Свідок може повідомити ці відомості, не спотворюючи їх, тільки зрозумілою йому мовою. Зі ст. 10 Конституції України безпосередньо впливають такі права свідка: право давати показання рідною або іншою мовою, яку він добре знає; право користуватися допомогою перекладача.

Давання показань свідком рідною або іншою мовою, яку він добре знає, дозволяє отримувати найбільш повні, з погляду інформативності, відомості про обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, оскільки давання показань рідною або іншою мовою, яку свідок добре знає, може передавати специфіку та особливості тієї чи іншої мови. Реалізація зазначеного права забезпечує також достовірність показань та безпосередньо пов'язана з допустимістю одержуваних показань.

Право свідка давати показання рідною або іншою мовою, яку він добре знає, тісно пов'язано з правом свідка користуватися допомогою перекладача. Власне, друге право є реалізацією першого права. Участь перекладача під час допиту свідка сприяє не лише отриманню достовірних показань, а й забезпечує допустимість цих показань, а також протоколів допитів свідка.

Право давати показання рідною або іншою мовою, яку свідок добре знає, тісно пов'язане та забезпечується реалізацією принципу мови, якою здійснюється кримінальне провадження (ст. 29 КПК України). Згідно з ч. 3 ст. 29 КПК України слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не знають або недостатньо знають державну мову, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, яку вони знають, користуючись у разі потреби послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом [9]. Треба наголосити, що вітчизняний законодавець до інших мов зараховує не лише мови як такі, а й способи спілкування людей (наприклад, жестову мову), які мають певні фізичні недоліки. Для перекладу їх показань на державну мову сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд відповідно до ч. 1 ст. 68 КПК України можуть залучити до кримінального провадження відповідного сурдоперекладача.

Згідно зі ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Судочинство і діловодство в судах та кримінальне провадження загалом проводиться в країні виключно українською мовою. Свідок може скористатися своїм правом давати показання рідною мовою лише в тому випадку, якщо він бажає давати

показання будь-якою іншою мовою, крім державної. У більшості випадків, коли свідок дає показання українською мовою, механізм реалізації прав свідка, пов'язаних із вільним вибором мови спілкування, не діє, оскільки в даному випадку свідку не потрібні будь-які гарантії його конституційного права на користування мовою національних меншин України.

Виникає питання: яких дій має вжити слідчий, слідчий суддя, суд, якщо свідок, з різних причин, вирішить зловживати своїм правом вибору мови під час свідчень, тобто вирішить скористатися послугами перекладача, навіть якщо знає українську мову. Наприклад, під час досудового розслідування свідок надавав показання українською мовою. Однак, коли справа дійшла до судового розгляду, він вирішив скористатися своїм правом і свідчити іншою мовою. Аналіз Конституції України та КПК України свідчить, що мовні норми, які містяться в них, сконструйовані так, що свідку завжди повинен бути наданий перекладач, навіть якщо достовірно відомо чи зафіксовано, що він знає українську мову (наприклад, у свідка є Державний сертифікат про рівень знання державної мови). Інакше кажучи, якщо свідку буде відмовлено у наданні перекладача на підставі того, що він, за наявними даними, добре знає українську мову, то показання цього свідка повинні бути визнані недопустимим доказом, оскільки порушується його право, закріплене у п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК України. Суд може розцінити клопотання про необхідність залучення перекладача як таке, що спрямоване суто на умисне затягування розгляду провадження, а не реалізацією прав, передбачених ст. 66 КПК України, та констатувати невідповідність доводів свідка про недостатню зрозумілість української мови. Проте відмовити в клопотанні він не може, адже незалучення перекладача в судові засідання, дасть змогу в подальшому опротестувати судові рішення, у зв'язку з тим, що вирок ґрунтується на недопустимих доказах, таких, що отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Щодо показань свідка, даних під час досудового розслідування українською мовою, якщо він надалі буде користуватися послугами перекладача, то вони мають визнаватися допустимим доказом.

5. Право свідка користуватися нотатками і документами під час давання показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті.

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 66, ч. 6 ст. 224 та ч. 13 ст. 352 КПК України допитувані особи можуть користуватися нотатками й документами. Нотатки – це стислі записи, помітки для пам'яті [3, с. 793]. Стосовно документів, то ними є спеціально створені з метою збереження інформації матеріальні об'єкти, що містять зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України).

Дозвіл на використання нотаток та документів дозволяє свідку більш точно й повно надати суб'єкту проведення допиту інформацію про відомі йому обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Така організаційна підтримка допомагає свідку суттєво знизити ймовірність помилок та непорозумінь під час давання показань. Треба зазначити, що законодавець наділяє свідків таким правом лише в тому випадку, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті. Законодавець виходить із того, що деякі люди стикаються з труднощами під час розрахунків, під час запам'ятовування та відтворення інформації, особливо в стресових ситуаціях. Тому надання цього права допомагає свідку зібратися з думками, набути впевненості та виконати покладені на нього обов'язки.

На нашу думку, законодавець повинен надати допитуваним особам право користуватися нотатками без будь-яких обмежень, що дозволить свідкам давати більш докладні свідчення, які відповідатимуть дійсності. Зважаючи на викладене, пропонуємо викласти п. 5 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «5) користуватися нотатками і документами під час давання показань». Заради справедливості варто зазначити, що на практиці суб'єкти проведення допиту не лише не обмежують право свідка користуватися нотатками й документами, а й навпаки, заохочують його реалізацію свідком.

6. Право свідка на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань.

Прагнучи запобігти матеріальним втратам у зв'язку з виконанням свідком своїх обов'язків, законодавець у п. 6 ч. 1 ст. 66 КПК України встановлює, що свідок має право на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для давання показань. Очевидно, що державна охорона та захист благ осіб, які залучаються до процесу, відіграють важливу

роль, і це стосується всіх учасників кримінального провадження, включно зі свідками. Незважаючи на те, що свідок не є підозрюваним, обвинуваченим, експертом, адвокатом тощо, його участь у кримінальному процесі необхідна для отримання конкретних відомостей про факти, носієм яких він є внаслідок збігу обставин або внаслідок безпосереднього сприйняття подій, що є обставинами цієї справи. Отже, турбота держави про захист суспільних інтересів та правопорядку потребує активної участі всіх осіб, залучених до кримінального процесу.

Важливо зазначити, що для участі у процесі свідок, здебільшого, залучається, не маючи на це особистого інтересу, оскільки виконання обов'язків свідків пов'язане з певними нервовими та психічними навантаженнями, а також фінансовими втратами. Зазначені навантаження часом викликають у свідків різке посилення емоційних переживань, викликаних як необхідністю згадувати і заново пережити травматичні події, так і давати свідчення про них. Підготовка свідка до надання показань також потребує активної мобілізації процесу відтворення пам'ятних образів та глибокого усвідомлення того, що їх показання можуть мати вирішальне значення для визначення долі обвинуваченого, підозрюваного та потерпілого. Важливо наголосити, що ці фактори мають значний негативний вплив, що може викликати упереджене ставлення свідків до процесу давання показань. Страх і прагнення уникнути свідчень можуть призводити до спроб ухилитися від цього обов'язку будь-якими доступними (як законними, так і незаконними) способами. Варто зазначити, що ставлення до свідків у вітчизняному кримінальному процесі має недбалий характер і дісталось вітчизняному кримінальному процесу у спадок від радянського та імперського кримінальних процесів. Ще дореволюційний вчений-правознавець, професор кримінального права у Харківському університеті Л. Владимиров зазначав, що зі свідками поводяться надто недбало, як із матеріалом, забуваючи, що ці люди винні лише в одному – що, волею долі, вони зустрілися з подіями чи людьми, які потрапили до орбіти кримінального судочинства. Автор зазначав, що в законодавстві про свідків треба ставити дві мети: 1) полегшити процес надання свідчень людям, не примушуючи їх відриватися на тривалий час від занять і домівки; 2) якнайкраще винагороджувати відлучення від дому і занять. Розвиток технологій, на нашу думку, допоміг досягти першої мети, окресленої Л. Владимировим у 1910 році. Щодо другої, то в КПК України законодавець з метою забезпечення активного та сумлінного виконання свідком своїх обов'язків постарався створити надійну систему гарантій його прав та умов, які б пробуджували у свідка бажання сприяти кримінальному провадженню та долати фактори, які перешкоджають цьому.

Одним із суттєвих факторів, що заважають свідкам успішно виконувати свої обов'язки, є несприятливі матеріальні обставини, пов'язані з організаційним питанням давання показань. Коли свідка викликають для давання показань, це відриває особу від її повсякденного життя та занять. Свідку доводиться відпрошуватися з роботи, навчання, що може спричинити конкретні збитки і втрати. Ці втрати можуть бути доповнені додатковими матеріальними витратами, пов'язаними безпосередньо з явкою свідка у призначене місце, такими як витрати на транспорт, проживання тощо, не кажучи вже про втрачений час. У процесі розслідування свідок як учасник певних процесуальних дій може бути викликаний до слідчого, прокурора для давання показань два і більше разів, крім того, за загальною вимогою ст. 23 КПК України: суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно, тобто свідок не менше одного разу повинен буде з'явитись до суду та надати показання під час судового розгляду кримінального провадження [8]. Все зазначене в комплексі створює навантаження на фінансовий стан свідка, що лише додає негативної конотації обов'язку особи бути в цій ролі. Усе вищезазначене свідчить про особливу важливість передбаченого КПК України права свідка на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для давання показань. Ми вважаємо це правильним підходом, оскільки держава зобов'язана враховувати інтереси свідків та забезпечувати їм підтримку і компенсацію за понесені у зв'язку з даванням показань збитки. Це сприяє справедливості та більш ефективній участі свідків у кримінальному процесі.

Варто наголосити на тому, що, незважаючи на закріплене право свідка на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для давання показань, його реалізація на практиці досить ускладнена. По-перше, суб'єкт (ініціатор) проведення допиту зобов'язаний роз'яснити свідку його право на відшкодування витрат, при цьому на нього не покладається обов'язок щодо забезпечення можливості здійснення цього

права. Крім того, на практиці роз'яснення прав та обов'язків свідків полягає в інформуванні останніх щодо їх наявності, без пояснення їх змісту та порядку їх реалізації. Отже, належне роз'яснення свідку зазначеного права є гарантією його реалізації. Проте чіткої процесуальної форми роз'яснення свідку його прав КПК України не встановлює.

З метою отримання відшкодування (компенсації) свідок повинен звернутися до особи, яка його викликала. Слідчий або суддя складає постанову/ухвалу, в якій буде зазначена сума відшкодування. Розмір виплачуваних сум регулюється Інструкцією про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 № 710 [6]. З цією постановою/ухвалою свідку необхідно звернутися до відділу Державної скарбниці за місцем складання постанови/ухвали. До заяви на отримання відшкодування долучаються копії квитків/чеків/квитанцій, яка подається суду/слідчому [10]. Проте встановленого зразка заяви немає. М. Шейфер, обговорюючи цю проблему, зазначає, що свідок не повинен виявляти ініціативу щодо відшкодування йому витрат у зв'язку з явкою до правоохоронних органів та суду; такий обов'язок повинен бути на слідчому, дізнавачу, прокурорі та суді. Ми повністю згодні з наведеним судженням. Саме суб'єкт проведення допиту має ініціювати правозабезпечувальні правовідносини у розглянутій сфері, оскільки саме держава, насамперед, зацікавлена в тому, щоб свідок співпрацював із нею під час провадження слідчих (розшукових) дій. Це передбачає, що державні органи, запрошуючи свідка, зобов'язані чітко пояснити йому його право на відшкодування витрат, надавши докладну інформацію про те, які витрати можуть бути відшкодовані, і який порядок їх підтвердження та отримання. Також доцільно встановити норми, згідно з якими витрати повинні бути відшкодовані свідкові в розумні терміни, наприклад, протягом місяця після подання рахунку. Ми розуміємо, що чинна судова та правоохоронна системи відчують суттєвий брак фінансування, але це не повинно впливати на можливість реалізації свідком своїх прав. Лише партнерський підхід з боку держави до свідків дозволить останнім почуватися більш впевненими в тому, що їхні фінансові інтереси будуть враховані державою. Закріплення зазначених положень на законодавчому рівні сприятиме більш активному а, відповідно, й більш ефективному виконанню свідками покладених на них обов'язків, не відволікаючись на матеріальні проблеми, які виникають у зв'язку з участю в допиті. Свідок повинен бути твердо впевнений, що сумлінне виконання обов'язків не завдасть йому майнових втрат.

7. Право свідка ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження.

Право свідка на ознайомлення з протоколом допиту та на можливість внесення до нього змін, доповнень і зауважень має критичне значення для точного досягнення цілей та бездоганного вирішення завдань кримінального процесу. Це право не лише підтверджує важливість ролі, яка відводиться показанням свідка серед усього масиву доказової бази; воно також зміцнює позицію свідка як важливого учасника кримінального процесу. Право свідка ознайомлюватися з протоколом допиту, вносити до нього зміни, доповнення й зауваження сприяє повній і точній фіксації інформації суб'єктом проведення допиту зі слів свідка. Можливість коригування протоколу дозволяє уникати можливих спотворень, неправильних інтерпретацій, які могли б вплинути на результат кримінального провадження.

Наділення допитуваних осіб цим правом та деякими іншими правами покликане забезпечити, з одного боку, отримання від них повнішого обсягу показань, а з іншого – є додатковою гарантією захисту їх прав та законних інтересів. Крім того, аналізоване право вказує на поважливе ставлення з боку держави до позиції свідка у кримінальному процесі. Треба звернути увагу на те, що у п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України йдеться про право свідка власноруч лише робити доповнення і зауваження до протоколу, складеного не власноруч свідком, а суб'єктом проведення допиту.

Право свідка власноруч робити доповнення й зауваження до протоколу допиту кореспондується з правом викласти свої показання власноруч, передбаченим ч. 7 ст. 224

КПК України. Воно дозволяє свідку зайняти більш активну позицію у процесі формування показань. Право свідка на самостійне викладення своїх показань сприяє дотриманню принципів доцільності та справедливості. Це дає свідку змогу власноруч висловити свою думку та розповісти про всі відомі йому обставини, що підлягають доведенню під час кримінального провадження. Загалом, нині це право сприяє збереженню незалежності показань свідків. Зважаючи на викладене, ми повністю підтримуємо та поділяємо позицію Т. Закревської щодо необхідності усунення наявної законодавчої колізії шляхом викладення п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «7) ознайомлюватися з протоколом допиту, заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноруч робити такі доповнення і зауваження або власноруч викладати показання у протоколі допиту» [5, с. 80].

8. Право свідка заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Крім розглянутих вище прав, свідок має також право заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом. Право заявляти клопотання про забезпечення безпеки безпосередньо впливає з конституційних прав на життя (ст. 27), на повагу гідності (ст. 28), на свободу та особисту недоторканність (ст. 29) та недоторканність житла (ст. 30).

Забезпечення безпеки свідків та інших учасників кримінального процесу є одним із головних та важливих завдань, які стоять перед вітчизняними правозастосовниками. Це завдання прямо стосується як ефективності досудового розслідування та судового розгляду, так і створення почуття безпеки та захищеності в суб'єктів кримінального процесу. Якщо показання свідків у більшості випадків є основою доказової бази, то зобов'язання давати правдиві показання є наріжним каменем встановлення істини у кримінальному процесі. Однак це зобов'язання може бути виконане лише в тому випадку, якщо свідкам буде гарантована їхня недоторканність та повний державний захист від протиправних посягань у зв'язку з тією роллю, яку вони відіграють у кримінальному процесі.

Засобами реалізації цього права є заходи забезпечення безпеки, передбачені КПК України та Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-ХІІ, що регулює процесуальні та організаційні аспекти забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень [11]. Заходи забезпечення безпеки є невід'ємною частиною процесуального становища свідка та реалізуються в межах діяльності держави щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Законодавець встановлює перелік заходів забезпечення безпеки, які можуть бути застосовані до свідка (особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд), проте їх перелік не є вичерпним. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна свідків, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки (ст. 7). Ці заходи можуть застосовуватися як на стадії досудового розслідування, так і на стадії розгляду справи в суді, зважаючи на конкретну ситуацію.

Щодо практики, то з усіх заходів забезпечення безпеки правоохоронці використовують лише або особисту охорону свідка, або видають свідку спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку. Незважаючи на наявність законодавчої бази, в Україні є суттєві перепони, які перешкоджають державі належно виконувати обов'язок із забезпечення безпеки особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві. По-перше, в Україні немає дієвої програми захисту свідків, а тому не виділяється й відповідне фінансування. По-друге, в країні не створено незалежного відомства щодо захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. З 2003 по 2015 р. в Україні функціонував спеціальний підрозділ судової міліції МВС України «Грифон», до завдань якого входило й забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального процесу. Після ліквідації «Грифону» у 2015 році було створено Службу

судової охорони. Згідно з пп. 5 п. 12. Положення про Службу судової охорони, затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19, одним із основних завдань Служби є забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу [9]. Проте забезпечення такої безпеки поширюється на свідків тільки під час їх перебування в суді. Щодо інших часових проміжків, то безпеку свідкам повинні забезпечувати органи, які здійснюють розслідування – Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Національна поліція. У структурі кожного із зазначених органів передбачені для цього відповідні відділи. Кошти на охорону свідків виділяють «за залишковим принципом» із загального бюджету тих правоохоронних органів, які повинні здійснювати захист.

З огляду на наявну ситуацію, яка не гарантує свідкам повноцінного захисту, ми підтримуємо позицію, згідно з якою в Україні необхідно створити спеціалізований орган з питань виконання заходів захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Він може бути створений як новий та самостійний орган або як структурний автономний підрозділ в системі Міністерства юстиції України, який має отримати самостійне фінансування. При цьому здійснення заходів безпеки для цього підрозділу матиме не факультативний, а основний (постійний) характер, а органи, які ведуть розслідування, будуть звільнені від додаткового навантаження.

Статистичні дані свідчать про те, що щороку сотні тисяч людей є свідками в кримінальних провадженнях. Така кількість наголошує на важливості забезпечення їх безпеки та правопорядку в судовій системі. Україна активно працює над вирішенням цієї проблеми (хоча й має суттєві фінансові обмеження), прагнучи забезпечити максимальну безпеку свідкам як учасникам кримінального процесу. Держава, усвідомлюючи важливість забезпечення безпеки свідків, які скористалися своїм правом і заявили клопотання про забезпечення безпеки, вживає рішучих заходів для підвищення безпеки тих, хто потребує захисту. Одним із таких заходів є запровадження кримінальної відповідальності за невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України) та розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України). Наявність кримінальної відповідальності підтверджує серйозну позицію держави щодо цього питання та її готовність до рішучих дій під час забезпечення безпеки не лише свідків, а й інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Запровадження кримінальної відповідальності є підтвердженням того, що порушення безпеки свідків не лише є недопустимим у суспільстві, яке прагне до дотримання законів, а й буде суворо покаране. Цей захід також має мотиваційний посил, закликаючи свідків до співпраці, демонструє готовність держави гарантувати безпеку свідків та підтримувати їхню участь у кримінальних процесах.

9. Право свідка заявляти відвід перекладачу.

Зі змісту ч. 1 ст. 79 КПК України випливає, що свідок може заявити відвід перекладачу за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 77 цього Кодексу. За загальним правилом на перекладача поширюються ті самі підстави для відводу, що і на прокурора, слідчого та дізнавача. Винятком з цього правила є те, що його попередня участь у цьому самому провадженні як перекладача не є підставою для його відводу. Отже, перекладач не має права брати участь у кримінальному провадженні:

1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;

2) якщо він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації;

3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї зацікавлені в результатах кримінального провадження або наявні інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Право свідка заявляти відвід перекладачу кореспондується з обов'язком останнього заявити самовідвід з тих підстав, які ми зазначили вище.

Згідно з ч. 4 ст. 68 КПК України перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки [8]. Ми повністю підтримуємо вимогу щодо пересвідчення в компетентності перекладача (покладену на сторону кримінального провадження, яка його залучила, слідчого суддю

або суд), оскільки некомпетентність перекладача може стати причиною спотворення результатів слідчих (розшукових) дій, що, безсумнівно, призведе до збільшення витрат зусиль, коштів і часу. При цьому не зовсім зрозуміло, чому законодавець позбавив свідка права заявляти відвід перекладача в разі його некомпетентності. Цілком логічно, що, на відміну від інших учасників процесу, свідок більш, ніж будь-хто, може переконатися у професійній компетентності перекладача, поспілкувавшись із ним. При цьому в КПК України не зазначено фактичних обставин, які свідчать про некомпетентність перекладача, а також механізм визначення некомпетентності перекладача. На практиці вимога щодо пересвідчення в компетентності перекладача покладена на сторону кримінального провадження, яка залучила перекладача, слідчого суддю або суд, і полягає у перевірці документів, що підтверджують наявність відповідної освіти, свідоцтв чи сертифікатів про проходження стажування чи підвищення кваліфікації. Однак ці документи вказують лише на отриману кваліфікацію перекладача, але чи можуть вони підтвердити його компетентність (знання, вміння та навички перекладу, які в нього є)? На це питання вітчизняний законодавець відповіді не дає.

У профільній літературі висловлювалась позиція, згідно з якою до процесу в ролі перекладача повинна допускатись особа, відомості про яку містяться в спеціальному реєстрі, що і буде підтвердженням її кваліфікації та компетентності. Зауважимо, що в Україні створено Реєстр перекладачів, яким володіє Державна міграційна служба України. Він містить інформацію про перекладачів трохи більше, ніж зі 100 мов світу, яких можуть залучати органи державної влади. При цьому на сьогодні у світі є 2,7 тис. мов із понад 7 тис. окремих діалектів. Отже, якщо в ролі перекладачів в процес будуть залучатись особи, відомості про яких містяться лише в цьому Реєстрі (а він на сьогодні є єдиним в країні), це також не зможе вирішити зазначену проблему. На сьогодні зазначена проблема, на нашу думку, може бути вирішена лише шляхом тісної співпраці осіб, які здійснюють кримінальне провадження, з різними організаціями, які надають послуги на ринку комерційних перекладів України.

Вважаємо за доцільне наділити свідка правом заявляти відвід перекладачеві у разі його некомпетентності. Таке рішення має певні аргументи та повинно бути враховано у контексті подальшого оновлення кримінального процесуального законодавства. Треба зазначити, що свідок в кримінальному провадженні наділяється й іншими правами. Наприклад, свідок має право знати, у зв'язку з чим та в якому кримінальному провадженні він не лише допитується, а й залучається до проведення інших слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій: пред'явлення йому особи, речей чи трупа для впізнання (ст. ст. 228-230 КПК України), слідчого експерименту (ст. 240 КПК України), освідування (ст. 241 КПК України) тощо. Якщо свідок реалізує право заявити клопотання і до нього будуть застосовані передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» заходи забезпечення безпеки, то він набуде додаткові, не визначені ч. 1 ст. 66 КПК України, права. Свідок, взятий під захист, набуде право: а) подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; б) знати про застосування щодо нього заходів безпеки; в) вимагати від слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; г) оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурору або до суду.

Згідно з ч. 1 ст. 24 КПК України, кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом. З огляду на наведену загальну норму, свідок повинен мати право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого. Проте, якщо ми звернемось до КПК України 1960 року, то п. 8 ч. 1 ст. 69-1 передбачав право подавати скарги прокурору на дії дізнавача і слідчого, тобто раніше чинний кодекс містив спеціальну норму щодо зазначеного права свідка, а сучасний – не містить. Крім того, сучасний КПК України містить спеціальні норми щодо прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, представника юридичної особи, щодо яких здійснюється провадження тощо, на оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого, прокурора, слідчого судді. Отже, ми робимо висновок, що згідно з логікою викладення норм в КПК України законодавець не наділяє свідка правом на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого, оскільки не передбачає його спеціальною нормою. Зважаючи на

вищевикладене, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 66 КПК України пунктом 10 такого змісту: «оскаржувати процесуальні рішення, дії чи бездіяльність суду, слідчого судді, прокурора, слідчого».

Висновки. Із наведеного вище випливає, що свідок відіграє важливу роль у досягненні цілей кримінального процесу, і у зв'язку з цим наділений широким колом прав, що забезпечують вільний та безперешкодний виклад ним відомостей про обставини, які підлягають доведенню під час кримінального провадження. Однак простежується необхідність забезпечення реалізації його прав і, відповідно, підвищення активності свідка в кримінальному процесі шляхом:

- викладення п. 5 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «5) користуватися нотатками і документами при даванні показань»;
- викладення п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «7) ознайомлюватися з протоколом допиту, та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження, або власноручно викладати показання у протоколі допиту»;
- доповнення ч. 2 ст. 66 КПК України пунктом 10 такого змісту: «оскаржувати процесуальні рішення, дії чи бездіяльність суду, слідчого судді, прокурора, слідчого»;
- включення до КПК України норми, яка б зобов'язувала суб'єкта проведення допиту забезпечити свідка адвокатом;
- наділення свідка правом заявляти відвід перекладачеві у разі його некомпетентності;
- ініціювання суб'єктом проведення допиту правозабезпечувальних правовідносин;
- створення спеціалізованого органу з питань виконання заходів захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для якого здійснення заходів безпеки носитимуть не факультативний, а основний (постійний) характер.

Аналіз практики реалізації свідками свого права на професійну правничу допомогу, а також конкретної діяльності самих адвокатів у цьому напрямі виявляє чимало проблем, які потребують як свого теоретичного, так і законодавчого вирішення. Зазначеній проблемі ми присвяtimo наші подальші наукові пошуки.

Список використаних джерел

1. Бараннік Р. В. Дотримання принципу свободи від самовикриття під час провадження слідчих дій. *Право України*, 2004. № 7. С. 125–128.
2. Белькова О. В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / ХНУВС. Харків, 2005. 223 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Габрелян А. Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. *Матеріали конференції МЦНД*. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02> (дата звернення: 25.11.2023).
5. Закревська Т. О. Правовий статус свідка у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 48. С. 78–82.
6. Інструкція про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.11.2023).
7. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
9. Положення про Службу судової охорони : затв. Рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#n11> (дата звернення: 25.11.2023).
10. Права свідків в кримінальному провадженні. URL: <https://prosvidok.info/witness-advice.html> (дата звернення: 25.11.2023).
11. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 51.
12. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 451–458.

Надійшла до редакції 27.11.2023

References

1. Barannik, R. V. (2004) Dotrymannia pryntsyphu svobody vid samovykryttia pid chas provadzhennia slidchykh dii [Compliance with the principle of freedom from self-disclosure during investigative actions]. *Pravo Ukrainy*. № 7, pp. 125–128. [in Ukr.].
2. Belkova, O. V. (2005) Pravovyi status svidka v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Legal status of a witness in the criminal process of Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / KhNUVS. Kharkiv, 223 p. [in Ukr.].
3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv ; Irpin : VTF «Perun», 2005. 1728 p. [in Ukr.].
4. Hablelian, A. Yu. (2021) Vektor rozvytku Ukrainy: dylema vyboru [Ukraine's development vector: a dilemma of choice]. *Materialy konferentsii MTsND*. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02> [in Ukr.].
5. Zakrevska, T. O. (2020) Pravovyi status svidka u kryminalnomu provadzhenni [Legal status of a witness in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. № 48, pp. 78–82. [in Ukr.].
6. Instruktsiia pro poriadok i rozmiiry kompensatsii (vidshkoduvannia) vytrat ta vyplaty vynahorody osobam, shcho vyklykaiutsia do orhaniv dosudovoho rozsliduvannia, prokuratury, sudu abo do orhaniv, u provadzhenni yakykh perebuvaiut spravy pro administratyvni pravoporushennia, ta vyplaty derzhavnym spetsializovanim ustanovam sudovoi ekspertyzy za vykonannia yikh pratsivnykamy funktsii ekspertiv i spetsialistiv [Instructions on the procedure and amounts of compensation (reimbursement) of costs and payment of remuneration to persons summoned to pre-trial investigation bodies, the prosecutor's office, the court or to the bodies in which cases of administrative offenses are pending, and payments to state specialized institutions of forensic examination for their execution by employees of the functions of experts and specialists] : zatv. postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.07.1996 № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text> [in Ukr.].
7. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30, art. 141. [in Ukr.].
8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 [Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [in Ukr.].
9. Polozhennia pro Sluzhbu sudovoi okhorony [Regulations on the Court Security Service] : zatv. Rishenniam Vyschoi rady pravosuddia vid 04.04.2019 r. № 1051/0/15-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#n11> [in Ukr.].
10. Prava svidkiv v kryminalnomu provadzhenni [Rights of witnesses in criminal proceedings]. URL: <https://prosvidok.info/witness-advice.html> [in Ukr.].
11. Pro zabezpechennia bezpeky osib, yaki berut uchast u kryminalnomu sudochynstvi vid 23.12.1993 r. № 3782-XII [On ensuring the safety of persons participating in criminal proceedings dated 23.12.1993 No. 3782-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1994. № 11, art. 51. [in Ukr.].
12. Chepel, O. V., Hablelian, A. Yu. (2023) Pokazannia svidka v kryminalnomu protsesi: poniattia, zmist, vymohy [Testimony of a witness in a criminal trial: concept, content, requirements]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 4, pp. 451–458. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Hablelian, Oleksandr Chepel. The system of the rights of a witness in criminal proceedings: status, problems and ways to overcome them. The article analyzes the provisions of the current criminal procedure legislation of Ukraine on the rights of such a participant in criminal proceedings as a witness. It is determined that a witness occupies a special place in criminal proceedings, since this subject is one of the main carriers of evidentiary information. The author examines the system of witness rights under the current Criminal Procedure Code of Ukraine. The author identifies the problematic aspects of the realization of witness rights in criminal proceedings.

The author formulates proposals for improvement of the current legislation, namely: to restate paragraph 5 of Part 1 of Article 66 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows: «5) to use notes and documents when giving testimony»; to set forth paragraph 7 of part 1 of Article 66 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as follows: «7) to get acquainted with the interrogation protocol and file a petition for amendments, additions and comments to it, as well as to make such additions and comments personally, or to write testimony in the interrogation protocol personally»; to supplement part 2 of Article 66 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with paragraph 10 as follows: «to appeal against procedural decisions, actions or inaction of the court, investigating judge, prosecutor, investigator»; to include in the Criminal Procedure Code of Ukraine a provision that would oblige the interrogator to provide the witness with a lawyer; to give the witness the right to challenge the interpreter in case of incompetence; to oblige the interrogator to initiate legal relations to ensure the protection of the witness; to create a specialized body for the implementation of measures to protect persons involved in criminal proceedings.

Keywords: criminal procedure, criminal proceedings, witness, rights, interrogation.